

„Kretsen“ hadde ingen politiske ambisjoner

hevder Paal Berg. – Det ville vært uansvarlig av oss ikke å forberede en overgangsordning

Også hele gårdsdagen gikk med til vitneavhøring i byrettssaken overlærer Edmund Haug — direktør Sam Knutzen. Etterat rektor Torgeir Krogsrud, skoleinspektør B. Ribsskog, lærer Nils Bratager og lærer Per Kleppa hadde avlagt vitneprov — som alle gikk i Haugs favør, møtte høyesterettsjustitiarius Paal Berg, tidligere formann i Hjemmefrontens ledelse som vitne. På advokat Chr. L. Jensens spørsmål opplyste Berg at «Kretsen» i juni 1943 av Regjeringen ble anerkjent som den øverste ledelse av Hjemmefronten. Om den meget omtalte kommunalordningen ble det lenge ført forhandlinger mellom Regjeringen og Hjemmefronten. Til å begynne med var vi ikke helt enige, sa Berg, men i august 1943 hadde vi samarbeidet oss til et resultat, som begge parter kunne slutte opp om. Men jeg vil understreke at det gjaldt en utpreget provisorisk anordning, som snarest mulig skulle avløses av lover i faste former. Bakgrunnen for vårt forslag var at vi mente det ville være meget uheldig om fremmede militære skulle ta over siviladministrasjonen, og det ville ha vært uansvarlig av oss ikke å forberede en overgangsordning. Vi resonerte som så at når de allierte kom, ville de spørre etter de folk som de skulle forhandle med. Vi kunne ikke risikere å komme opp i den situasjon at vi bare kunne svare, at fylkesmannen er nok død og ordføreren var nazist. Det får stå enhver fritt å si hva han vil om ordningen — men jeg synes det er latterlig å betegne den som nazistisk.

Vi ble informert om at ordningen ble motarbeidet, fortsatte Berg, og det ble sagt at en av hovedmennene, eller hovedmannen var overlærer Haug. Både dommer Schjelderup og jeg hadde konferanser med Haug om kommunalordningen, og under et møte på advokat Øystein Thommesens kontor gjorde vi det klart for Haug at han så spøkelser ved høylys dag.

Vi var engstelige den gang vi fikk beskjed om at Haug var arrestert. Vi var redd at han skulle bli utsatt for tortur med den følge at han ikke orket å tie stille. Hans agitasjon mot ordningen oppfattet vi som skadelig for landets interesser. Det trengtes samhold her hjemme.

Vi som satt i «Kretsen» hadde ingen politiske ambisjoner, men mente at vi hadde rett til å si vår mening, og hvordan vi så på de kon-

stitusjonelle forhold. Selvsagt aktet vi ikke å påtvinge Regjeringen vår mening, vi bare ga uttrykk for vårt syn. Den 5. mai 1945 fikk vi telegram fra statsministeren om at Hjemmefronten var å betrakte som landets høyeste ledelse. Det telegrammet hadde vi ikke bedt om. Vi tok ledelsen og forsøkte å opprettholde ro og orden. Jeg kan ikke huske at vi er blitt beskyldt for å ha misbrukt den makten vi hadde i de dager.

Professor Jon Skele og jeg sto på en fortrolig fot, og vi hadde våren og sommeren 1943 flere konferanser. Skele var den gang av den oppfatning at Stortinget ikke burde innkalles. Han ønsket en uttalelse av Høyesterett om de konstitusjonelle forhold. Jeg forela spørsmålet for noen av mine kolleger, vi diskuterte saken og satte opp en kort uttalelse om den. Spørsmålet var ikke blitt drøftet i «Kretsen» og erklæringen ble ikke forelagt den. Det var heller ikke noen høytidelig Høyesteretts-erklæring i egentlig forstand som ble avgitt.

Jeg tror det var godt at utviklingen tok den retning at Stortinget ble innkalt, uttalte justitiarius Berg videre, og i de siste årene av krigen var det heller ingen innen Hjemmefrontens ledelse som arbeidet mot at Stortinget skulle innkalles.

Da Kronprinsen 13. mai 1945 kom tilbake til landet, møtte vi på Slottet og nedla vårt mandat. Siden den dag har ikke jeg hatt noe med politikk å gjøre.

Som vitne opplyste høyesterettsadvokat Chr. L. Jensen at han hadde vært med på å drøfte spørsmålet om en midlertidig kommunalordning. Det gjaldt framfor alt å finne en praktisk ordning for en uvis og vanskelig overgangstid.

Rektor Magnus Jensen var medlem av koordinasjonskomiteen fra 1. september 1943 og til frigjøringen. Ute blant lærerne hørte jeg ofte at det ble nevnt navn som Paal Berg og Gunnar Jahn, og jeg mente at det var Haug som hadde brakt disse navnene på bane. Det sier seg selv at ledelsen fikk mange vanskeligheter, og slagord som «nynazisme» og «diktatur», brukt i den tiden hadde lett for å fenge. En ledelse som ble mistenkeliggjort av folk som brukte slike uttrykk, hadde det ikke lett. Det kunne ha dannet seg et nytt sentrum — og det holdt også på å oppstå et nytt sentrum. Agitasjonen ble understøttet fra kommunistisk hold.

Offisielt 8/2-51
Vi delte ikke ut noen embeter, sier ekspedisjonssjef Boyesen

I en tilleggsforklaring i byretten i formiddag fremholdt overlærer Edmund Haug at han i et skrift han sendte ut under krigen, «Trøskap mot forfatningen», hadde gått sterkt inn for at hele det gamle forfatningssystem skulle gjenopprettes ved frigjøringen. Å starte med rivninger om de konstitusjonelle forhold mente jeg ville være meget uheldig, sa han.

Dommeren: Når fikk De nærmere rede på innholdet i Knutzens brev?

Haug: Jeg skulle tro det var vinteren 1949, i hvert fall mente jeg da å ha kommet fram til en ordlyd som formodentlig var bortimot riktig.

Ekspedisjonssjef Einar Boyesen forklarte at han overhodet ikke hadde reagert; tjenstlig på Sam Knutzens brev, da han hadde lest det under sitt opphold i Stockholm.

Brevet er da heller ikke nevnt i noen av mine rapporter fra Stockholm til min sjef i London, statsråd Hjeltnet. Jeg hadde på dette tidspunkt fått vite at Haug var satt utenfor koordinasjonskomiteen.

Ekspedisjonssjefen kom inn på bruken av ordet «likvidere».

Også under krigen brukte vi det i forskjellige betydninger, og Knutzens bruk av ordet oppfattet jeg slik at overlæreren en dag ville komme til Stockholm. Knutzen satt ikke i noe illegalt ombud, hvor han hadde noen avgjørende innflytelse på de beslutninger som skulle treffes.

Ekspedisjonssjef Boyesen opplyste i anledning av enkeltes uttalelser som er fremkommet under saken, at han våren 1943 hadde fått i oppdrag av «Kretsen» å besøke overlærer Haug for å anmode ham om ved frigjøringen å fungere som setteskoleledelse i Oslo bispedømme inntil embetene kunne bli lovlig besatt. — Jeg hadde selvsagt ikke noe med å dele ut embeter. Overlæreren var under vår samtale vikende, men han ga ikke noe blankt avslag, og jeg gikk fra konferansen uten å ha fått klar beskjed.

I de første måneder av 1944 ble mange illegale aviser tatt og mange mennesker måtte reise over grensen. Rådmann Trygve Nilsen uttalte at han hadde reagert sterkt mot forslaget til ny kommunalordning, og hadde skrevet en artikkel i det illegale blad Vårt Land under titelen «Slå vakt om folkestyret». Justitiarius Berg delte ikke mitt syn på forslaget, men jeg hevdet at det norske folk aldri ville finne seg i noe diktaturstyre. Jeg skrev til Regjeringen og Kongen og sa klart fra, at hvis de gikk inn for dette, så representerte de ikke flertallet av det norske folk. — Jeg fikk ikke noe svar. «Kretsen» hadde stilt kabinettsspørsmål og i Regjeringen var det meget delte meninger om forslaget. Da jeg den 28. januar 1944 fikk beskjed fra London via Stockholm om at jeg var blitt utpekt som ordfører i Oslo i det tilfelle at Einar Gerhardsen ikke var tilstede, oppfattet jeg dette som et vink om at Regjeringen var gått inn for mitt syn.